

τάξιν και ποικιλίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων, προστίθενται τὰ ἐπιχειρήματα : 5) ἡ ἀνάγκη τῆς διακυβερνήσεως τοῦ σύμπαντος ἐκ τινος ὑψίστου «νοῦ». 6) ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ, ὡς τῆς τελειότητος εἰς τὸν ἀνόργανον και ὄργανικὸν κόσμον. 7) ἡ θεϊκότης τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ζωτικῆς θερμότητος τῆς διαπνεύσεως τὸ σύμπαν, 8) ἡ ἀναγωγὴ εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς λογικότητος και θεϊκότητος τῶν οὐρανίων σωμάτων.

Εἰς τὸ γ' Κεφάλαιον ἐκτίθεται ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Χρυσίππου, δύο ἐπιχειρήματα τοῦ ὁποῦ χαρακτηρίζονται ὡς τελεολογικά και τὰ λοιπὰ ὡς *per accidens* και *reductio ad absurdum*. Εἰς τὸ δ' Κεφάλαιον ἀντλοῦνται ἀπὸ βασικὰς πηγὰς και μαρτυρίας τὰ ἐπιχειρήματα τῆς Στοᾶς διὰ τὴν προνοητικὴν διακυβερνήσιν τοῦ κόσμου. Εἰς τὸ ε' Κεφάλαιον ἐκτίθεται τὰ προβλήματα τῆς προσφορᾶς προσωπικῆς «θεολογίας» τοῦ Ποσειδωνίου.

Περὶ τὰ ὀκτὼ ἐπιχειρήματα τοῦ Σενέκα ἐντοπίζονται και ἀναλύονται εἰς τὸ ζ' Κεφάλαιον και συζητεῖται ἡ ἐπιστημολογία του ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν ἠθικῶν και θρησκευτικῶν ἐννοιῶν. Εἰς τὸ ζ' Κεφάλαιον ἐρμηνεύονται τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν «προλήψεων» τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν, τῆς μαντικῆς κλπ. τοῦ Ἐπικτήτου. Εἰς τὸ η' Κεφάλαιον συζητεῖται ἡ στωικὴ ὀρθοδοξία και ἡ «αἰρετικὴ» ψυχολογία τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τρεῖς ἀπόψεις. Εἰς τὸ Παράρτημα ἐκτίθεται ἡ συμπερίληψις τοῦ Παναιτίου διὰ τὴν συνολικὴν δραστηριότητα τῆς Στοᾶς.

Ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου παρέχονται σύντομα συμπεράσματα και περίληψις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπακολουθεῖ πλήρης βιβλιογραφία τῶν ἀποσπασμάτων ἢ κειμένων ἐκάστου τῶν Στωικῶν και ἔργων νεωτέρων μελετητῶν περὶ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας και θρησκείας ὡς και τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας τῆς θρησκείας. Οἱ παρατεθέντες πίνακες ὀνομάτων, ἐννοιῶν και ἀποσπασμάτων καθιστοῦν πλεόν εὐχρηστον τὴν μελέτην ταύτην.

Ὁ ἀναγνώστης διαπιστώνει τὴν φιλοσοφικὴν και φιλογικὴν κατάρτισιν τῆς συγγ., τὴν βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν και τὴν ἐπιστημονικὴν ὑπευθυνότητα. Ὅσον και ἂν διαφωνῇ κανεὶς πρὸς τινὰ ἐπὶ μέρους θέματα, πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ παροῦσα μελέτη ἀποτελεῖ σημαντικὴν προσφορὰν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς στωικῆς φιλοσοφίας. Περαινομεν μὲ τὴν εὐχὴν τῆς μεταγλωττίσεως τοῦ βιβλίου τούτου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

* * *

SALVATORE NICOSIA, *Tradizione testuale diretta e indiretta dei poeti di Lesbo*. Roma 1977, σελ. 283.

Εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν ἔργον ὁ σ. ἐξετάζει τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου τόσο τῆς Σαπφοῦς ὡς και τοῦ Ἀλκαίου εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀρχαία ἔμμεσος μαρτυρία συμπίπτει μὲ τὴν παράδοσιν τῶν πατύρων.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου (σελ. 23 - 37) ἐκτίθενται σχετικὰ μὲ τὴν παράδοσιν τῶν δύο Λεσβίων ποιητῶν. Ἡ παράδοσις τοῦ κειμένου των εἶναι α') ἔμμεσος και συνίσταται εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν συγγραφέων οἱ ὁποῖοι μαζί μὲ τὰ αὐτῶν χωρία παραδίδουν περιλήψεις και παραφράσεις και β') ἄμεσος διὰ τῶν πατύρων οἱ ὁποῖοι ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὸν τρέχοντα αἰῶνα και οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν ἀρχαίας ἐκδόσεις τῆς Σαπφοῦς και τοῦ Ἀλκαίου.

Ἡ ἐξέτασις τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν παραδόσεως τῶν κειμένων παρουσιάζει μίαν σύμπτωσιν παραδόσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίη ὅτι ἡ γνωστὴ παράδοσις εἶναι καὶ ἰσχυρὰ (σελ. 41 - 48). Ἡ ἐξέτασις τῶν 23 χωρίων τῶν δύο ποιητῶν, εἰς τὰ ὁποῖα περιορίζεται ὁ σ., δεικνύει ὅτι δύο χωρία παρεδόθησαν ἀνωνύμως καὶ ἐν παρεδόθη ὡς ἀττικὸν σκόλιον. Τὸ πρῶτον ἀνωνύμου χωρίου παρεδόθη ἀπὸ τὸν ἀνώ- νυμον συγγραφέα τῶν «Ἐπιμερισμῶν» καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς· (ὁ δ' Αἰολεὺς τριχῶς) αἰεὶ παρθένος ἔσσομαι (καὶ αἰεὶ καὶ αἰέν).

Ὁ σ. καταλήγει ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἰκανὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα διὰ νὰ ἀποδοθῇ τὸ χωρίον εἰς τὴν Σαπφῶ ἢ τὸν Ἀλκαῖον. Τὸ δεύτερον χωρίον ἀνωνύμου εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιον τὸ Δύσκολον (τὰ γὰρ παρ' Αἰολεῦσιν ἔνεκα τῆς συντάξεως πολλάκις ἀποβάλλει τὸ ν δι' εὐφωνίαν) αἰεσον ἄμμι τὰν ἰοκόλοπον. Ὁ συγγραφεὺς ἐπίσης ἀμφιβάλλει διὰ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἀπόδοσιν (σελ. 49—68).

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον (Τέσσαρα κείμενα προαλεξανδρινά, σελ. 69—119) ὁ σ. ἐξετάζει δύο σκόλια τοῦ Ἀλκαίου παραδοθέντα ὅπως ἤδοντο κατὰ τὸ Ε' αἰ., καθὼς ἐπίσης καὶ ἐν χωρίον τῆς Σαπφοῦς παραδοθὲν ὑπὸ τοῦ Κλεάρχου. Τὰ τρία αὐτὰ κείμενα ἀνευρέθησαν καὶ εἰς παπύρους μεταγενεστέρως ἐποχῆς. Ἀντιθέτως εἰς ὄστρακον (φυλασσόμενον εἰς Φλωρεντίαν) τοῦ Γ' αἰ. π. Χ. μαρτυροῦνται χω- ρία γνωστὰ ἀπὸ μεταγενεστέρους συγγραφεῖς.

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον (ἐν χάσμα, σελ. 121—140) ἐξετάζεται ἡ περίπτω- σις ἐνὸς χάσματος εἰς τὴν περίφημον ᾠδὴν τῆς Σαπφοῦς «φαίνεται μοι κῆνος», ἐνῶ εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια (ἡ ἀλληγορία τῆς νηός, σελ. 141—161· φιλολο- γικαὶ παραθέσεις χωρίων καὶ παραφράσεις, σελ. 163—181· μίμησις ποιήματος ὑπὸ τοῦ Ὀρατίου, σελ. 183—199· ἡ ᾠδὴ εἰς τὴν Ἀφροδίτην, σελ. 201—214· ἐφαρμέναι τινὲς παραθέσεις χωρίων, σελ. 215—234· ὀρθαί τινες παραθέσεις χω- ρίων, σελ. 235—243) ἐξετάζεται ἡ σχέσις τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς τοῦ Ἀλκαίου μὲ τὴν πολιτικὴν του δραστηριότητα, καθὼς καὶ αἱ ἐπιδράσεις καὶ ἡ διάδοσις τῆς Λεσβιακῆς ποιήσεως μὲ ὅλας τὰς καλὰς καὶ τὰς κακὰς συνεπείας ἐπὶ τῆς παρα- δόσεως τοῦ κειμένου.

Εἰς τὰ συμπεράσματα (σελ. 245—270) ὁ σ. ἀνακεφαλαίωει τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τῆς προαλεξανδρινῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου, ἐπὶ τῆς ἐμμέσου παραδόσεως καὶ ἐν τέλει ἐπὶ τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ἐπεξεργασίας. Εἰς τὸ τελευταῖον σημεῖον ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ παράδοσις τῶν παπύρων ἐπεβεβλίωσε τὰς ἐπωνύμους μαρτυρίας τῆς ἐμμέσου παραδόσεως, ἀλλ' εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἀνωνύμων χω- ρίων δὲν ἐπεκύρωσε τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἀποψιν. Εἰς τὴν ἐμμεσον μαρτυρίαν ἡ ὅλη παρουσίας τοῦ χωρίου μὲ τὰ πρὸ αὐτοῦ καὶ τὰ μετ' αὐτὸ ἀπαιτεῖ μεί- ζονα ἐμπιστοσύνην κατὰ τὴν διερεύνησιν τῆς ἀξίας τῆς κριτικῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου.

Δύο πίνακες, εἰς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν μνημονευομένων χωρίων καὶ ἕτερον τῶν συγχρόνων συγγραφέων (σελ. 271—283), κλείουν τὸ βιβλίον.

Ὁ σ. μὲ τὴν ἐξαντλητικὴν διερεύνησιν τῶν σχετικῶν φιλολογικῶν προβλημά- των καὶ μὲ τὴν συνεχῆ ἀναδρομὴν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν συγγραφέων καὶ τῶν κει- μένων προάγει τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κειμένων τῶν δύο Λεσβίων ποιητῶν καὶ προσφέρει σταθερὰν βᾶσιν διὰ περαιτέρω ἔρευναν.